

עתיק וצעיר ומוליד

בעשור למותו של אמיר גלבע ז"ל

רציתי לכתוב שפתי לא ישנים. בהחלט לא ישנים. פחות מכל – ישני-עפר. הזמן, הגומזני בין כל מבקרי הספרות כולם, יודע (כמו בשירו של גלבע "על דבר החיים ודבר השיר") כי "בקצה השכחה מעיין נובע" ומשורר-אמת, להבדיל מעשרות קיקיוני אופנת ה"פריקיות" ה"חית, השינקינית, חי גם מעבר לחייו, אך תמיד בעומקם של חייו – חיים, שבהם מוסיפה השירה להצמיח, על אף כל post mortem, שיער וציפורניים, אהבה וזיכרון, גם לאחר פטירתו של יוצרה "עתיק וצעיר ומוליד".

למה "עתיק"?

למה "צעיר"?

למה שניהם גם הפוך וגם יחד?

ואיך זה שלא אותה סינתיזה בין השניים – אין המשורר מוליד כי אם גבב אימפוטנטי, עקר וקר?

היה זה ת.ס. אליוט, במבואו ל"Wood The Sacred", שכתב כי על המבקר לראות בספרות גם שלימות, גם קבע. לשמור על המסורת, אם קיימת מסורת מפרה, ולראות את הספרות עצמה "לא כמקודשת בזמן, כי אם כעומדת מעבר לזמן", היינו: בלי חציצה ופאטינה.

והיה זה פול ואלרי שהיטיב להגדיר, בהקשר אחר, כי קליטת השפעות מקודמיו, במיקרהו הטוב של יוצר מקורי, אינה בבחינת אבות נזיקין, אלא "כבש מעוכל במעי הארי הניזון ממנו". וגלבע עיכל, כידוע לכל, לא כבשים בלבד, גם אריות.

מבחינה זו מקיימת שירתו, לכל אורכה, רבישוח פורה עם הרבה בארות של מסורת צלולה, ארטיזית. זוהי שירה שחיוניותה ניחנה בסוגרם של סטאמינה אוכסימורונית: היא "צעירה" תמיד משום שהיא "עתיקה" תמיד. היא איננה זקוקה לצחצוח זול של "בראסו" מחניף

ל"מודה" דווקא משום שנחצבה ממכרות של פלדת אל-חלד. כל עסיסיה ויינותיה של העברית בה כמהל חי, ומשום שתמיד מתנחל בה, טבעית, דיאלוג בין "צעיר" ל"עתיק", בין "כישרון אינדיבידואלי" לבין "מסורת", אליבא דאליוט, ובין "הארי הטורף" ו"הכבש", אליבא דוואלרי – היא עברית, יהודית וישראלית בנשימה בו-זמנית אחת (וכוחה, שהקדים ופרץ מסילות למודרנה של שנות ה-50 בשירתנו, הוא שילוב מאוזן של "עתיק" ו"צעיר" ולכן גם פורה ו"מוליד").

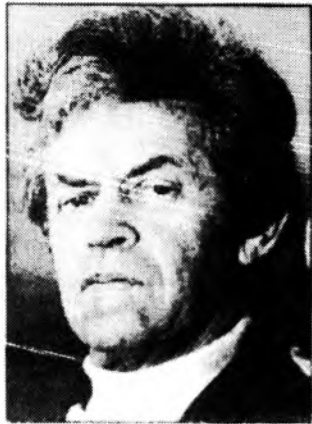
שלא כאופנת ה"עברית הרזה", הזקוקה כל עונה ל-face liftig, מיישמת שירת גלבע – גם היום, בעשור למותו – את התיזות של אליוט ושל ואלרי במידת חיוניות של "ירק-עד" (ש)סביבו הדשא" (ככתוב בשירו הטלול-תמיד "בחצרנו עץ חיים יפרח"). "אני זורם עמי זמנים זורמים" הוא אומר בשעה מפוייסת (עם העולם ועם עצמו) ב"על דבר החיים ודבר השיר". הוא, שהיה גם ווהלן, גם ארץ-ישראל, גם בנגאזי ומאלטה, גם הבעשיט על בורות החימר בשואה, גם האח השותק של תשי"ח – היטיב להבין כי חדשן גדול הוא תמיד גם ממשיד גדול. "שמעת?" שואל מר עיר-רואה בפאמפלט הארס-פואטי השנון (והערס-פואטי) – בספרו "הכל הולך", בהתייחסו לשירת זמננו – "ברחוב כבר מזמרים אחרת". "אחרת?" משתומם מאוד מר אוזן-עלה, זה שטרם הסכין לאופנת השירה החפיפניקית-זרוקה שלנו, "מיהי זו, מה שמה?" – "שמה ינון שנתיים-שלוש", משיב לו בטעם הנשאל דק-הטעם, "והרי צעירה של תמול היום היא סבה" (עד כמה צדק...).

קשיבות זו אל עצמו, אל עצמו שהוא לחן בשני קולות, הקול העתיק והקול הצעיר, שדרכם מתעמתת שירה עברית,

דווקא עברית, עם עכשווה ועם קדומיה – לא היתה אצל גלבע רק רפלקס אינטואיטיבי, היא נתנסחה גם כ"credo למרות שהיתה לו טבעית כסוג-דס: "השורה תהי מפכה/ חדשה ועתיקה". הוא כותב ב"הכל הולך", שראה אור-הדפוס לאחר מותו. ואכן, פיכוייה של שירה ייחודית זו נמשל, כל חייו, לדלתא – כל יובל משירתם של היהודים לדורותיה נשתפך אל ימו האחד: ארמזי המקרא ב"יצחק", "משה", "רחבי", "שאלו", "על נחרות בבלי", "שריי", "שבולת מתהילים ס"ט", ועוד; הדי המדרש והליטורגיה ב"עזריה מן האדומים", "אנא בכוח", "ככה כמו שאני הולך", "שיר של יוס", "הבדלה" וכיו"ב; ניחוחות פיזיטי א"י ושירת ספרד ב"מנופף באני", "בקול דממה דקה", "יחידתי סובבת תועה" וכו'; ה"milieu החסידי, המזרח-אירופאי, וצל השואה, ב"רבי ישראל בעל שם טוב על בורות החימר", "רבי שואל והנכד", "אלמוג אדום", "רחוק רעמו התותחים", "נשמת יוסי בראחותי ברונה", "פני יהושע" ואחרים; שירי הבריגאדה העברית ו"הבריחה" ב"כן. ככה. לא רחוס", "אני רוצה לשיר", "יתום", "עיר זוכרת"; הולדת המדינה, מלחמת השחרור ולאחריה, ב"ליל עם", "שיר בבוקר בבוקר", "ואחי שותקי", "שיח ליצחק" ודומיהם – כל אלה הם גוונים שונים של "איילה אשלה אותך", אך השולחן שעליו הם פזורים הוא שולחן כתיבתו הסינטיטית. בניתוח הספקטרום לשלל-רכיבו מתגלות-מתמיינות השפעות שונות-צבע (הוא קשוב, ב"לאות", עוד אפילו לביאליק; ובשאר ספריו – לקרני, אצ"ג, רטוש, ישורון, בת-מרים, קובנר, זך); אבל סך-צירופיה של קרן-האור האחת הוא "קרה שימשית זו". היינו:

"מילקוט ההלך"

שיר גנוז של אמיר גלבע
במלאת עשר שנים למותו (1914-1984)

אמיר גלבע

האחד במשפחה

אָבא, אָמא, אַחים וְאַחיות, —
אַבְשָׁרְכֶם בְּשֵׁפֶת אַבּוֹת:
"וַיֵּלֶד!"
שׁוֹב, הֵלֶךְ בְּנֶכֶם וְאַחִיכֶם —
וְלֹא הַקְדִּים לְהוֹדִיעְכֶם —
הֵהָלֵךְ! —

אָמא, לֹא הֵגִיד אֶז מְלֶאֶךְ לְלֶבֶךְ, לְבִיאִים,
כִּי בְּסִטְרוֹ עַל שְׁפֵתֵי, יִקְרָא לִי — "הֵלֶךְ" בְּשֵׁם, —
וְאָמא — לֹא הֵגִיד לְךָ לְבֶךָ, לְבִיחִים,
שְׁהָרְעִיף עָלַי, בְּאוֹר נֶאֱצֵל וּבְדָם,
מִה בְּנֶךְ זֶה יִהְיֶה —
וְהִיָּה — אוֹלֵי קִזְאֵת מְשַׁאֲלֶתְךָ:
הָאֶחָד, עִם דָּם מְפִסֵּיעַ בְּמִשְׁפַּחָה
הַהוֹלֵךְ וּמֵאֵב וְאִם לְדָרֶךְ לֹא טוֹמֵן בְּרֶכְהָ.

* מחזור שירים משנת 1938 (ספטמבר, במלאת לו 24, כשנה לאחר עלייתו ארצה) שנתגלה ע"י חגית הלפרין בעזבונו הספרותי.

משוועות לאוויר. איך ביטא זאת גלבע בשיר הנפלא "לי כל הארץ הזאת": "לי כל הארץ הזאת בשנת ובהקיץ אני רואה/ חלום אחד ארוך חשרת חשמלים מרחיקי/ סיעת סנוניות בסעפי העץ סורג החלון/ ועצמותי ובשרי ברוח סחרחרת על ארץ רבה/ שְׁכָלָה שלי".

מי שאומר "תהי נשמתו צרורה בצרור החיים" שוכח שהיא כבר צרורה, ותהא כך תמיד, בצרורם של חיינו. אך אם יש לו, לצרור-המילים הצנוע הזה, פתחון פה — רק זאת:

היינו כל-כך עשירים
ולא נתנו לדברים שם.

("שירים בבוקר בבוקר")

העבריים, לעשות את השירה מפולשת למה שנושם בשטח — דומה שהיא תקפה היום לא פחות מבעת כתיבתה. גם בעידן המזגן וזיהום-האוויר המחניק להחרידינו אין בריא לריאות הנושמות כבר שנים, באותה מסיכת-אב"כ, אותו אוויר משומש עצמו — מרוח-פרצים חריפה וטובה של הרים, או שפתיים, או יער. באקלים של התחכמויות-הרבה וחוכמה-מעט, כשלנו, אין ספק כי נכ"י הבנת-הנקרא יזדרזו להזדעק: "געוואלד, זידאנוביזם מסוג חדש". אך אפילו חוק הגנת הדייר של החדר האטום, הלא מאוורר, האנכרוניסטי, אין בו כדי לסתור אמת אקולוגית בלה-מישן — כי לא האוויר זקוק לריאות, הריאות

גלבע par excellence, אריה שעיכל אריות. אבל מי שכתב "אני זורם עמי זמנים זורמים" — דייק. לא רק עמו זרמו זמנים אלא גם בתוכו (ושינוהו). לא רק ה־panta rei ההיראקליטי, אם כן, צדק (הכל זורם, לעולם לא תטבול באותו הנהר, באותם המים). אלא גם הנהר לעולם לא יכיל בזירמו אותו איש, אותו גוף, אותה נפש. גם הטובל משתנה, הקבוע הוא רק השינוי עצמו. מ"שירים בבוקר בבוקר", בוקרו של אדם ובוקרו של עם ("פּוֹטָאוֹס קֶס אַדָם בְּבֹקֶר וּמְרִגִישׁ כִּי הוּא עִם וּמִתְחִיל לִלְכֹת"), מאותו אופטימיזם ויטמאני בנוסח "singing I hear America" ("וּחִי הַשִּׁיעָה וּחִי הַהֲמוֹן/ בְּלִילָה שֶׁל עִם" — בְּשִׁירוֹ "לִיל עִם") נחתם המעגל באחרון ספריו בריזגנאציה: "עִם יִצְאֵתִי אֶל הַכִּיכָר וְהִיתָה/ זֹ אֲשֵׁלִיָּה עֲצֵמִית שֶׁהִשְׁלַתָּה/ גַּם אַחֲרַיִם וּשְׂמַחְתִּי/ שִׁיִּצְאֵתִי אֶל הַכִּיכָר עֲכָשִׁי/ אֲנִי מִדְּמִיִן שְׁדָה רִיק וְאֲנִי/ מִפּוֹכַח וְרִיק בּוֹדֵד/ בּוּהָ אֶל אֵין הַרְחָק/ מֵעֵבֶר לְכִיכָר שֶׁהִשְׁתַּרְעָה/ כִּאֵן בַּעֲבָר/ וּשְׁוֹתֶק".

השתבללות זו של ה"אני השר" בשירת גלבע, התכנסות זו בתוך עצמו "כחומט בין קשקשותיו" — אם נלקוט ניסוח קלאסי, ביאליקאי — דווקא מצד משורר שביטא חוויה לאומית של יחד ("שיר בבוקר בבוקר", "שיר התודעה במצעד", ושורות נפלאות כ"אני דומה לרבים מאוד. אני דומה לעם שלם" מן הציקלוס ששמו מדבר-בעד-עצמו, "שירים ברחוב הגדול") אינה סימפטומאטית רק לו לעצמו, היא גם הד לשינוי ערכין שעברה השירה העברית כולה. אך אולי זו השעה, במלאות עשור לפטירתו, להציע לסדר-היום של דיון ספרותי ענייני, ערכי (לא ה־as you can catch האישי, הכאסאחיסטי, הקרוי במקומותינו, כלעג לרש, "פולמוס ספרותי") את סוגיית אזלת-ידה של השירה העברית כיום להתמודד, אמנותית, עם תימאטיקה קולקטיבית. מה שהיה בשנות ה-50 מעתק נחוץ, נקיעת נפשה של שירה צעירה, מרדנית, ב"שירה פוליטרוקית" — לא רק שנתמסד לא פחות ממה שנגדו התריע, אלא זה כ-35 שנה שהשמין, נתברגן, הזקין. קריאתו הנאיבית של אלתרמן הצעיר (במסתו "סוד המרכאות הכפולות") לצאת אל היום והלילה